

Дудар В.Т.

к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту і права
Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Приєднання України до СОТ було довгоочікуваним і одним із стратегічних напрямків розвитку національної економіки, аграрного сектора зокрема. Проте, після набуття Україною членства в СОТ, значна частина вітчизняних сільгосптоваровиробників та переробних підприємств втратили свої конкурентні позиції на внутрішньому агропродовольчому ринку. Першопричиною цієї ситуації стало значне зниження рівня підтримки агропромислового комплексу, лібералізація зовнішньої торгівлі, а також не повне врахування наявних світових тенденцій при формуванні державної аграрної політики, плануванні агробізнесу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Науковим проблемам пов'язаних з функціонуванням агропродовольчого ринку України в умовах членства у СОТ присвячені роботи українських вчених: В.Я. Амбросова, В.І. Губенка, Т.О. Зінчук, С.М. Кваші, Т.О. Осташко, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, А.В. Скрипника, В.О. Точиліна, О.В. Шубравської та ін. Відомими вченими зроблено значний внесок у розвиток цієї проблематики, однак сучасні назрілі питання, які пов'язані з оцінкою здобутків і перспектив подальшого розвитку агропродовольчого ринку України в умовах відкритості економіки вимагають більш глибоких наукових досліджень.

Постановка завдання. Мета даного дослідження – здійснити аналіз особливостей і перспектив розвитку агропродовольчого ринку України в умовах членства у Світовій організації торгівлі, визначити рівень його захисту, порівнявши з країнами ЄС та США, обґрунтувати шляхи підвищення

конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток внутрішнього агропродовольчого ринку України залежить від багатьох чинників, які визначають його потенційну ємність, виходячи із раціональних норм харчування населення. За оцінками вчених, ємність внутрішнього агропродовольчого ринку у 2009 р. оцінюється в межах 302-303 млрд. грн., а потенційна межа його ємності може становити 450-460 млрд. грн. [9, с. 12]. Обмеженість ємності внутрішнього ринку пов'язане перш за все через низьку платоспроможність населення та високий рівень затратності вітчизняного сільськогосподарського виробництва, що є першопричинами існуючих дисбалансів у структурі виробництва окремих видів агропродовольчої продукції, цінових диспропорцій, наявності значних соціальних проблем на селі та ін.

Встановлено, що загальні доходи товаровиробників можуть формуватися не тільки за рахунок внутрішнього ринку, але й за рахунок розвитку зовнішньої торгівлі. Зовнішня торгівля є також невід'ємною частиною формування міжнародного іміджу держави, адже понад 10% вітчизняного зовнішньоторговельного обороту формує агропродовольча продукція. Нині внутрішній агропродовольчий ринок розвивається під впливом світових агропродовольчих ринків, і з кожним роком ця тенденція посилюється. Дієвими наслідками такої ситуації є приєднання України до Світової організації торгівлі.

Повноправного членства в СОТ Україна набула в 2008 р. Країни, які приєднуються до цієї організації, беруть на себе певні зобов'язання стосовно чотирьох напрямів, а саме: щодо доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; експортної конкуренції у сільськогосподарській і продовольчій торгівлі; санітарних і фітосанітарних заходів; державної підтримки сільського господарства [11].

Дослідження показують, що більшість високорозвинутих країн міцно захищають власного товаровиробника, використовуючи як тарифні, так і

нетарифні заходи. Зокрема, Японія через державні субсидії покриває значну різницю вартості рису в роздрібній торгівлі для пересічних покупців з метою запобігання імпорту рису з інших країн. Якби не цей захист, то японські фермери вже б давно припинили вирощувати рис, який за собівартістю в декілька разів дорожче імпортного. Водночас, з отриманням Україною статусу члена СОТ відповідно до укладеної угоди про сільське господарство та консолідованої тарифної пропозиції середній зв'язаний тариф на сільськогосподарську продукцію знизився з 13,8% до 10,6% (табл. 1).

Таблиця 1

Захист ринку агропродовольчої продукції в Україні у порівнянні з ЄС та США в умовах СОТ, 2010 р.

Види продукції	Україна		Європейський Союз		США	
	Середній зв'язаний тариф, %	Максимальна ставка ввізного мита, %	Середній зв'язаний тариф, %	Максимальна ставка ввізного мита, %	Середній зв'язаний тариф, %	Максимальна ставка ввізного мита, %
Зерно та продукти їх переробки	12,7	20,0	21,3	111,0	3,7	98,0
Насіння олійних культур	10,7	30,0	5,1	94,0	4,7	164,0
Цукор і кондитерські вироби	17,5	50,0	26,4	118,0	15,0	79,0
Фрукти, овочі, рослини	13,1	20,0	10,3	160,0	5,5	132,0
Продукція тваринного походження	13,0	20,0	24,1	162,0	2,6	26,0
Молоко та молочні продукти	10,0	10,0	52,3	180,0	21,1	126,0
Інша продукція сільського господарства	7,7	20,0	14,3	117,0	1,1	70,0

Джерело: Побудовано за даними http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles11_e.pdf

З даних таблиці 1 видно, що найбільш захищений серед продуктивних ринків України – ринок цукру. Існує квота у розмірі 267 тис. т на цукрову тростину зі сплатою мита 2%. Понад тарифну квоту, тобто на обсяг імпорту цукру-сирцю з тростини, що перевищує 267 тис. т, діятиме високий тариф 50%.

Ввезення такої кількості сировини безсумнівно матиме негативний вплив на розвиток вітчизняного цукровиробництва.

Стосовно продукції тваринництва, у ході двосторонніх переговорів Україна зобов'язалася не блокувати імпорт м'яса та м'ясних продуктів, оброблених гормонами, а також знизити митний тариф на цю продукцію з 21% в 2007 р. до 13% в 2008 р., що в свою чергу не залишило можливостей захищати національного товаровиробника продукції тваринництва, особливо це відчують господарства населення. Для порівняння середній зв'язаний тариф на продукцію тваринного походження в країнах ЄС становить 24,1%, а максимальний – перевищує 160%. Однією із вагомих причини втрати вітчизняними виробниками частини внутрішнього ринку продукції тваринництва є те, що більш розвинуті країни – члени СОТ субсидують експорт тваринницької продукції.

Головна роль у світовому виробництві і експорті лідерів економічного розвитку полегшує встановлення вигідних саме ним “правил гри”, що ускладнюють положення найбільш слабких партнерів. Розширюючи сферу свого впливу через СОТ, розвинені країни керуються передусім своїми інтересами і навряд чи поступляться ними на користь менш розвинених країн.

Т.О. Осташко стверджує, що особливістю сучасного регулювання сільського господарства у СОТ є те, що деякі члени СОТ, насамперед, розвинені країни, мають право використовувати такі заходи підтримки, як експортні субсидії та спеціальні захисні заходи (у використанні яких Україні відмовлено), а також мають значні обсяги підтримки галузі заходами “жовтої скриньки”. Зокрема, експортні субсидії мають право використовувати 36 членів СОТ, понад 20 країн-членів СОТ їх використовують, серед яких ЄС, США і Канада. Проте, понад 90% всієї суми експортних субсидій, які використовуються членами СОТ, припадає на ЄС [6, с. 345].

Зобов'язання України стосовно зменшення внутрішньої підтримки та відмови від субсидій для експорту не матиме безпосереднього впливу на сільське господарство, оскільки дозволений ліміт підтримки значно перевищує

підтримку, яка зараз фактично надається, а експортні субсидії не надавалися раніше й не надаються сьогодні.

В цьому контексті, погоджуємося з думкою академіка П.Т. Саблука, що "... очікувані переваги від членства України в СОТ поки що проявляються слабо, і причину цього слід більше шукати у внутрішній політиці держави. Вчений вважає, що державна підтримка агропромислового виробництва за критерієм створення умов забезпечення його розвитку характеризується неповним використанням принципу системності в організації державної підтримки агропромислового виробництва, що виявляється в її епізодичності та непослідовності; практичною відсутністю державної підтримки розвитку соціальної сфери села; недостатністю підтримки збиткових підприємств; незабезпеченістю проведення диверсифікації підтримки з урахуванням вимог СОТ; невиконанням вимог законодавства щодо підтримки сільського господарства фінансуванням забезпечених державних програм сільського розвитку; невирішеністю проблем збільшення підтримки наукового забезпечення розвитку АПВ; необхідністю запровадження ефективних фінансових і товарних інтервенцій, а також послідовної державної підтримки розвитку страхування, кредитування та інвестиційно-інноваційної діяльності та ін." [7, с. 6]. Тому, за допомогою впровадження головних принципів СОТ повинна досягатися недискримінація і лібералізація міжнародної торгівлі в аграрній сфері, забезпечуватися її справедливість і передбачуваність, які б сприяли економічному зростанню держави.

Дослідженнями встановлено, що торговельний баланс України у сфері експорту-імпорту продукції АПК за роки незалежності країни мав позитивне – на фоні негативного сальдо в цілому по економіці країни. За останні роки спостерігається зрушення в бік зростання питомої ваги експорту сировини при відповідному зменшенні питомої частки продукції переробної промисловості (табл. 2).

**Динаміка обсягів агропродовольчого експорту та імпорту України,
2007-2010 рр.**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. в % до 2007 р.
Експорт агропродовольства, млн. дол. США	6247,9	10824,7	9514,9	9936,6	159,0
в т.ч. за розділами УКТЗЕД*					
– живі тварини, продукти тваринного походження	747,2	783,4	596,0	771,4	103,2
– продукти рослинного походження	1726,5	5577,4	5034,9	3976,2	230,3
– жири та олії тваринного або рослинного походження	1718,0	1945,7	1796,0	2617,3	152,3
– готові харчові продукти	2056,2	2518,2	2088,0	2571,7	125,1
Імпорт агропродовольства, млн. дол. США	4111,4	6456,6	4936,0	5763,6	140,2
в т.ч. за розділами УКТЗЕД*					
– живі тварини, продукти тваринного походження	771,3	1702,0	1267,5	1242,0	140,2
– продукти рослинного походження	860,8	1462,5	1259,9	1563,9	181,7
– жири та олії тваринного або рослинного походження	388,2	612,9	374,3	451,6	116,3
– готові харчові продукти	2091,1	2679,2	2034,3	2506,1	119,8
Сальдо +/-, млн. дол. США	2136,5	4368,1	4578,9	4173,0	-

* Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Джерело: Розраховано за даними Статистичних збірників “Україна в цифрах” за 2007-2010 роки.

З наведених даних в таблиці 2 видно, що прогнози щодо масованого ввезення продовольчих товарів внаслідок лібералізації митного режиму імпорту, як результат членства України у СОТ, як у перший, так і у другий рік членства України не виправдались. У 2007 році обсяг імпорту продукції, що належить до товарних груп 1-24, складав 4,1 млрд. дол. США, у 2010 р. – 5,8 млрд. дол. США. В той самий час експорт таких товарів збільшився з 6,2 до 9,9 млрд. дол. США., або у 1,6 раза.

Варто зазначити, що аграрний сектор України з його великими потенціальними можливостями виробництва овочів і коренеплодів внаслідок не прийняття дозволених для захисту внутрішнього ринку перейшов від імпорту цих видів продукції не більше, ніж на 27,7 млн. дол. США в період 2000-2007 рр. до завезення їх у 2008-2010 рр. на суму 77,8-118,0 млн. дол. США [7, с. 5].

Отже, Україна як повноправний член СОТ, мала б мати ряд переваг в порівнянні з країнами, які не є членами цієї організації. Проте, як свідчить практика, ринки країн ЄС та США є для України недоступними в силу того, що не дотримується рівність умови конкурування. Цим ринкам властивий занадто значний рівень прихованого протекціонізму, прикладом чого слугує субсидія на виробництво молочної продукції в країнах ЄС.

Стратегічним завданням держави та агробізнесу є створення сприятливих умов для пріоритетного розвитку експортно-орієнтованих галузей, де наша держава повинна використати свій шанс. Проте, слід враховувати і ту обставину, що на зовнішніх ринках конкуренція є значно вищою, ніж на внутрішньому агропродовольчому ринку. Там можна бути успішним тільки завдяки забезпеченню високоякісною продукцією та підвищення ефективності діяльності всіх суб'єктів ринку, це вимагає повного врахування світових тенденцій при формуванні державної аграрної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на даному етапі членства України в СОТ постає ряд важливих завдань, які в подальшому матимуть позитивний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами та збільшення їх товарообігу з країнами-партнерами, а саме: реформування механізму державної підтримки відповідно до принципів СОТ; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції за рахунок покращення її якісних параметрів.

Література

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін.; За ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
2. Внутрішній агропродовольчий ринок в умовах СОТ / Осташко Т.О., Волощенко Л.Ю., Ленінова Г.В.; відпов. ред. д-р екон. наук, проф. В.О. Точилін; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 208 с.
3. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора: монографія / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ “Державний агроекологічний університет”, 2008. – 384 с.
4. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності. Алі Баяр, Ірина Кобута, Євген Шкарбан, Віталій Жигадло, Олександр Шевцов – К.: 2007. – 39 с.
5. Пасхавер Б.Й. Агропродовольче виробництво у 1990-2009 рр.: тенденції розвитку / Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Д.Ф. Крисанов, К.О. Прокопенко // Економіка АПК. – 2010 – № 9. – С. 12-20.
6. Ринки реального сектора України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.О. Точиліна; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 640 с.
7. Саблук П.Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 3-8.
8. Скрипник А.В. Експортна складова розвитку аграрного сектору та продовольча безпека / А.В. Скрипник, Т.Ю. Зінчук // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 125-133.
9. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3-16.
10. Статистичні збірники “Україна в цифрах” за 2007-2010 рр.

11. Україна і СОТ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.minagro.kiev.ua/page/?n=3923>

12. World tariff profiles 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles11_e.pdf